

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus,
kirjastot ja
kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

IBSN 978-951-855-379-6

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Jaakko Husa

Voiko oikeustieteelliseen kirjaan rakastua?

1. Oikeustieteilijän suhde kirjoihin

Monet tieteenalat ovat läheisessä suhteessa kirjoihin. Käytännössä on niin, että nimenomaan humanistit ja yhteiskuntatieteilijät käyttävät kirjamuotoista lähdemateriaalia ja myös itse sitä tuottavat, enemmän kuin niin sanottujen kovien tieteiden edustajat. Oikeustieteilijät korostavat usein erilaisuuttaan suhteessa toisiinsa humanistis-yhteiskunnallisiin tieteenaloihin, mutta suhteessaan kirjoihin oikeustieteilijät ovat varsin humanistis-yhteiskuntatieteellisiä. Monen juristin kirjahyllyt pursuavat kirjoja, ja se tuntuu täysin luonnolliselta. Paljon kirjoja omistavaa oikeustieteilijää ei yleensä kukaan tule syyttämään pakko-oireiseksi kirjojen hamstraajaksi.

En tunne itse ainoatakaan oikeustieteen alan professoria, jolla ei olisi runsaasti kirjoja hyllyissään. Kyse ei ole siitä, että kirjoja olisi vain työhuoneen hyllyssä, niitä on myös kotona. Muistan hyvin, kuinka ihailin aikanaan Antero Jyrängin kotiseinää, jolla hän kertoi vaatimattomasti olevan kaikki suomalaisen 1900-luvun kirjallisuuden keskeiset teokset ja kirjoittajat. Kirjat eivät olleet seinäkoristeita, vaan hän oli myös ottanut lukeakseen kaikki kyseiset teokset. Olin ja olen hyvin vaikuttunut Jyrängin kirjallisuuden harrastuneisuudesta. Jyrängin kirjallinen ote on syvällisyydessään ja systemaattisuudessaan vaikuttavaa. Toki Jyränki on itsekin kirjoittajana ylittänyt rajoja, kuten hänen kaunokirjalliset muistelmateoksensa vastaan panemattomasti osoittavat.¹

Olen aina lukenut kohtuullisen paljon. Tunnustaudun erityisesti hyvin kirjoitetun fantasia- ja tieteiskirjallisuuden ystäväksi, vaikka en noihin lajityyppeihin tarkkarajaisesti pitäydäkään. Oikeustieteellinen kirjallisuus tuli elämäni myöhäisellä 1980-luvulla ja varhaisella 1990-luvulla. Tapa oli ehkä hiukan epätyypillinen. Otin lukeakseni oikeustieteellisiä väitöskirjoja ja keskityin erityisesti siihen, miten kirjoittajat hahmottivat oman paikkansa tieteenalansa metodisessa traditiossa. Tämä – ymmärtääkseni oikeutettua – kummastusta opiskelijatovereissa herättänyt harrastus johti väittelyyn kylmänä helmikuun päivänä vuon-

¹ Kolme vuotta linnassa – muistiinpanoja ja jälkiviisautta (WSOY, Porvoo, 1990) ja Punainen hattu – 1950- ja 1960-luku mielessäni (Edita, Helsinki, 2009).

na 1995.² Vastassani oli kaksi paljon lukenutta ja paljon kirjoittanutta tutkijaa. He olivat professorit Hannu Tapani Klami ja Antero Jyränki. Väitöstilaisuus kesti vähän yli viisi tuntia ja laittoi orastavan ihastukseni oikeustieteelliseen kirjallisuuteen lujille.

Ihastus, joka syntyi Lapin yliopiston kirjaston kellarissa, kesti vastaväittäjien tuottaman koettelemuksen. Kun ottaa huomioon, miten tunneside juridisiin kirjoihin syntyi, niin ei ole ehkä tavatonta, ettei orastavaa bibliofiliä minussa saatu nujerrettua. Ei edes kahden vallan hankalan vastaväittäjän toimesta. Ja he kyllä yrittivät.

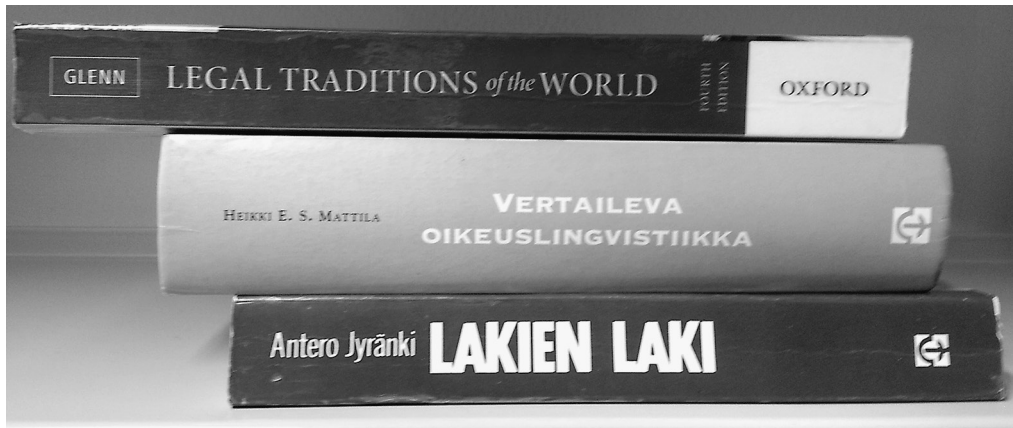
2. Nuorukainen kellarissa

Väitöskirjan laatiminen oli johdattanut minut vanhojen 1800-luvun oikeustieteellisten kirjojen pariin. Kirjaston tietokannasta ilmeni, että tällaisia kirjoja oli olemassa ja ne olivat saatavilla. Etsittyäni niitä aikani, ystävällinen informaattikko kertoi, että kirjat eivät olleet suinkaan hyllyissä, vaan kellarissa, jossa niitä saattoi käydä lukemassa. Lisäksi hän kertoi, että kellarissa oli myös edesmenneiltä lappilaislähtöisiltä juristeilta saatuja lahjoituslaatikoita, joissa oli kuulemma ”vaikka mitä kivaa”. En tietenkään uskonut informaattikkoa, vaan ajattelin hänen pyrkivän jonkinlaiseen humoristisuuteen kanssani. Mitä kivaa pölyisissä kirjoissa muka voisi olla? Kävi ilmi, että informaattikko oli oikeassa ja minä väärässä.

Arkistohyllyistä löysin paljon kiintoisaa materiaalia, mutta lajittelemattomissa laatikoissa oli kirja-aarteita: Oikeustieteellistä kirjallisuutta aina 1800-luvun alkupuolelta silloiseen nykypäivään. Kaikkein jännittäväntä oli, kun löytyi teoksia, joita kukaan ei ollut koskaan lukenut. Kuulostaa tyhjänpäiväiseltä kerskumiselta väittää, että olin ensimmäinen, joka monia löytämiäni kirjoja luki, mutta niin todellakin oli. Useat kirjoista olivat sellaisia, joiden arkkisivuja ei oltu koskaan leikattu auki. Kaikkein parhaiten mieleeni näistä pölyisistä teoksista jäi Johan Wilhelm Rosenborgin teos (1823–1871) *Om fattigdomen och fattigvården in Finland* (1858). Se oli muistaakseni ensimmäinen sellainen kirja, jonka sivuja uskalsin leikata auki päästäkseni sitä lukemaan. Se oli myös kirja, jonka salakuljetin kotiini, jossa sitä oli mukavampi lukea kulahtaneella opiskeluboxin sohvalla makoillen kuin tihrustaa tekstiä ikkunattomassa kirjaston kellarissa.

Vuonna 1860 kameraali- ja politiaalainopin sekä valtio-opin professoriksi nimitetty Rosenborgin auki leikkaamattomista kirjoista löysin myös hänen teoksensa *Om riksdagar* (1863), joka vaikutti silmissäni yllättävänkin modernilta metodiselta otteeltaan. Olin vaikuttunut historiallisuuden lisäksi myös siis sisällöstä. Muistan vieläkin Rosenborgin kirjojen vanhan paperin voimakkaan tuoksun, joka tuntui tarttuvan vaatteisiinikin. Sama van-

² Jaakko Husa, *Julkisoikeudellinen tutkimus – tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta* (Finnpublishers Oy, Tampere, 1995).

Lempikirjoja.

hojen sivujen tuoksu leijui ympärilläni useita tunteja lukemisen jälkeen ja sai minut kuvittelemaan itseni oikeaksi tutkijaksi. Nythän tässä *oikeasti* tutkitaan jotain. Olinhan sentään lukemassa kirjoja, joita kukaan ei ollut reilusti yli sataan vuoteen lukenut lainkaan.

Myöhemmin avasin myös Leo Mechelinin ja Robert F Hermansonin kirjojen auki leikkaamattomia sivuja. Johtuiko kirjojen sisällöstä vai mistä, mutta ne eivät jääneet mieleeni samalla tapaa kuin Rosenborgin teokset. Lieneekö sitten ensirakkauden voimaa?

Kirjojen sivujen auki leikkaaminen oli joka tapauksessa kiehtovaa. Se jätti jälkeensä ituna kummallisen ajatuksen siitä, että ihan – minun silmissäni – normaali ihminen saattaisi tykäästä oikeustieteellisiin teoksiin. Koska ajatus oli siinä määrin kummallinen, en siitä tainnut kenellekään kertoa. Mutta kysymys oli esitetty: voiko oikeustieteelliseen kirjaan rakastua? Ja jos voi niin, millaisesta rakkaudesta on kyse?

3. Kirjojen rakastamisesta

Ihan alkuun on tietenkin todettava, ettei rakkaus kirjaan ole ”sellaista” rakkautta. Miksi sitä ylipäänsä kutsutaan kirjojen rakastamiseksi, johtuu tietenkin itse sanasta, jota käytämme usein sen sivistyssanan muodossa. Puhe on bibliofilistä, joka tarkoittaa kirjojen keräilijää ja tutkijaa, tai yleisemmin kirjojen ystävää. Moni juridinen bibliofiili on kiinnostunut kirjojen systemaattisen keräämisen ohella niiden iästä, harvinaisuudesta, ulkoasusta tai vaikkapa entisistä omistajista. Juridinen bibliofiili on usein tiettyyn juridiikan lohkoon kiintynyt henkilö, joka kerää esimerkiksi tiettyä oikeudenalaa tai tiettyä oikeudellista kysymystä koskevia kirjoja.

Bibliofiili sana itsessään tulee kreikasta, vaikka se onkin tullut käyttöömme ilmeisesti ranskan kautta. Taustalla on kaksi sanaa yhdistettynä, joista ensimmäinen tarkoittaa kirjaa tai yleisemmin kirjallista dokumenttia bibilíon (βιβλίον). Toinen sana eli filós (φίλος) viittaa ystävyyteen ja rakkauteen. Fílos sanan taustalla on kantasana filía (φιλία), jonka voinee kääntää eräänlaiseksi veljelliseksi tai ystävyydelliseksi rakkaudeksi. Se eroaa eroottisesta rakkaudesta (ἔρως) ja uskonnollisesti sävyttyneestä rakkaudesta (ἀγάπη).

Nojaamalla aristoteeliseen jaotteluun rakkauden eri lajien välillä voimme huomata, että kirjojen rakastaminen on tietynlaista rakkautta. Se ei kuitenkaan ole samanlaista kuin mitä me suomenkielessä yleensä tarkoitamme rakkaudella. Kun pohdimme rakastumista oikeustieteelliseen kirjaan, niin puhumme veljellisestä tai sisarellisesta rakkaudesta. Tässä kohtaa on tärkeää muistaa, ettei tällaisella kirjoista tykkäämisellä ole mitään tekemistä samasta sanasta – valitettavasti – johdettujen vastenmielisiä ilmiöitä nimeävien asioiden kanssa. Bibliofiili ei siis ole jonkin sortin kirjallinen perversio, joka katselisi kirjojaan sillä silmällä. Mutta minkälaisesta bibliofiiliasta on oikein kyse? Saattaahan toki olla, että juristeista muutoinkin matalasti ajatteleva pitää kaikkia juristeja jotenkin kieroutuneina, mutta tällainen on ilkeämielistä ajattelua, eikä sillä ole mitään tekemistä juridisen bibliofilian kanssa.

4. Yksipuolista rakkautta?

Kun määrittelemme ystävällismielisen kirjojen rakastamisen laadullisesti rajautuneeksi ystävyysrakkaudeksi, huomaamme että bibliofilia on myös ongelmallinen asia. Voimme hakea tässä rinnastusta suomalaisten sydämiin juurtuneesta Väinö Linnan Tuntemattomasta sotilaasta, jossa Hietanen ihmettelee väepelin rakkautta ”räteihin ja lumpuihin”.³ Ei taitaisi Hietanen ymmärtää bibliofiliakaan ja siihen on tietysti syynsä.

Ongelmalliselta tällainen tunnesuhde näyttää siksi, että ystävyysrakkaus filía on tunnetila kahden toimijan välillä. Kirja on tietenkin eloton objekti, mutta siitä huolimatta bibliofiili tuntee himotonta ja jaloluonteista rakkautta, jota ei rasita seksuaalisuus. Tällaista tunnetta tunnetta esimerkiksi ystäväysten kesken, jotka ilmentävät tunnetta lojaalisuudella. Kyse voi olla myös esimerkiksi toveruudesta tietyn ryhmän jäsenten kanssa tai jopa ajatus uhrautumisesta joukon edestä. Sen lisäksi, että tällainen tunne on luonteeltaan jaloa, sitä kuvastaa myös tietynlainen vuorovaikutuksellisuus. Tietenkin kyse on myös elollisista olioista, ei sellaisesta artefaktista kuin kirja.

On selvää, ettei sosiaalinen tai emotionaalinen vuorovaikutuksellisuus kirjan kanssa ole mahdollista. Fantasiakirjallisuudesta tunnetta tosin useitakin sellaisia kertomuksia,

³ ”Ei jumalaut! Mää en millä lakkaa ihmettelemästä millai mies pitää kaikke romu takanas. Kui helvetin taval sitä voi oikke rakasta rätei ja lumpui. Jokku rakastava nätei flikoi, ja sen mää kyl ymmärrä, mut kuin helvetin taval rätei. Ei, mää ole mahdottomaa hämmästyny. Mää ihmettelen oikke kauhiast tämmöst ja ole niinkun klapil päähä löyty.”

joissa kirja toimii ja käyttäytyy ikään kuin elollinen olento. Juridiikan kirjat eivät ole tuollaisia kirjoja, vaikka ne olisivat kuinka tärkeitä ja erinomaisia. Juridisessa bibliofiiliassa ei ole kuitenkaan kyse suoranaisestä vuorovaikutuksesta, eikä toisaalta pelkästä kirjojen keräämisestä. Kyse on jostain, näin rohkenen ajatella, paljon tärkeämmästä.

Kirjat kytkeytyvät kieleen ja juridiseen mielikuvitukseemme. Ammatillinen tai tieteellinen identiteettimme ja toimintamme juridiikassa perustuvat varsin pitkälti kieleen. Kun hankimme ja luomme oikeudellista tietoa ja kun käytämme sitä, olemme tekemisissä kielen kanssa. Yhteys oikeuden ja kielen välillä tulee hienosti esille Heikki Mattilan uraa uurtavassa teoksessa oikeuskielestä.⁴ Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ja oikeustieteellisissä kirjoissa säilyy myös oikeuskulttuurin muisti, sillä niiden avulla tulemme osaksi oikeustieteellistä yhteisöä ja sen pitkää jatkumoa.

Pitää myös muistaa, ettei kuulu oikeustieteellisen ja kaunokirjallisuuden välillä ole niin pitkä kuin voisi luulla, kuten Aulis Aarnion ansiokas ura myös kirjailijana hyvin osoittaa. Jarkko Tontin menestyksekkäs ja monipuolinen kaunokirjallinen toiminta myös osoittaa, että oikeustieteen tohtorista on myös kirjailijaksi.⁵ Kaunokirjallisuuden ja juridisen kirjallisuuden välillä on tietenkin suuri ero, kuten Aarnion kuvauksesta hänen irtautumisessaan ”lakikielen kahleista” käy ilmi.⁶ Sen sijaan kirjojen rakastamisessa kaunokirjallisuuden ja juridisen kirjallisuuden välillä ei ole niin suurta eroa, vaikka Lars D. Eriksson onkin zenhenkisessä runoudessaan ehtinyt ihailtavan etäälle oikeustieteellisestä kirjoittamisesta.⁷ Tässä yhteydessä ei ole tarpeen lausua mitään Law & Literature -nimellä tunnetusta tutkimussuuntauksesta, joka ei ainakaan vielä ole Suomeen juurtunut.

5. Lopuksi

Oikeustieteilijän rakkaus kirjoihin auttaa häntä paitsi luomaan tietoa oikeudesta ja hankkimaan tietoa siitä, niin myös muokkaamaan omaa oikeudellista maailmankuvaa. Oikeustieteelliset kirjat avaavat ovia oikeuden maailmoihin viitatessaan inhimilliseen ympäristöön, yhteiskuntaan ja sosiaaliseen historiaan. Juridiset teokset ovat usein tietenkin sidottuja omaan aikaansa, mutta parhain osa niistä siirtää tietoa ja argumentteja juristisukupolvesta seuraavaan. Tällaisen osaamisen ja tiedon siirtämisessä käytetään juridista kieltä, jonka tulkitseminen vaatii lukemisen taitoa. Takana oleva juridinen ajattelu voi parhaimmillaan joh-

⁴ Heikki Mattila, *Vertaileva oikeuslingvistiikka – juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet* (Talentum, Helsinki, 2017).

⁵ Onpa Tontti käsitellyt myös juristista kirjailijaksi teemaa esseissään. Ks. Jarkko Tontti: *Viisastuminen sallittu. Esseitä*. (Kosmos, Helsinki, 2016).

⁶ Aulis Aarnio, *Vastahankaan - muistikuvia* (Siltala, Helsinki, 2009) s. 386–391.

⁷ Lars D. Eriksson, *Otänkta tankar* (PQR-Kultur, Mariehamn, 2002). Huomattakoon kuitenkin se, että monet tämän kirjan säkeistä kyllä liittyvät juridiikkaan ja oikeusajatteluunkin.

taa oivaltavaan kokemukseen. Tämän ajatuksen on tavoittanut hyvin Markku Helin, joka kirjoittaa väitöskirjansa alkusanoissa seuraavasti:

”Matkan kestäessä kirjoittaja on alkanut hieman paremmin ymmärtää lainoppia, ja oppinut jopa näkemään outoa, vaikeasti avautuvaa kauneutta sen päättelyissä. Epäily on vaihtunut näkemykseksi, jonka mukaan lainopilla on oma, merkittävä paikkansa kulttuurientiteettejä tutkivana ja luovana tieteenä.”⁸

Helin kirjoittaa oman aiheensa näkökulmasta ja rajautuu lainoppiin, mutta kauneus josta hän puhuu, lienee yleistettävissä koko oikeustieteelliseen kirjallisuuteen. Kauneus on katsojan silmässä, kuten sanotaan. Vaikka korostamme kirjojen käytettävyyttä ja sisältöä, niin niiden muita ominaisuuksia ei tule aliarvioida. Joskus kirjan ja sen omistajan välillä on tundeside – toki vain omistajan puolelta.

Oikeustieteellisten kirjojen keräilyssä on kyse myös bibliofiasta, jonka syyt ja sovellukset ovat vaihtelevia, mutta jolla on myös oma oikeuskulttuurinen arvonsa. On tärkeää muistaa, että kyse on mahdollisuuksista, joita kirjat avaavat. Yksi tärkeä kirja voi avata jopa satoja muita ja johdattaa uusiin maailmoihin. Tässä mielessä oikeustieteelliseen kirjaan voi ja ehkä kannattaakin rakastua. Siinä missä suhtaudumme suurella epäilyksellä polyamoriantaan, niin voimme suhtautua paljon vapaamielisemmin polybibliofiliaan. Oikeustieteellisten kirjojen keräilijä onkin yleensä massarakastaja. Hän myös palaa usein mieliteostensa pariin, ehkä rakentaa juridisen maailmankuvansakin muutaman avainteoksen mahdollisimallalle perustalle.

Yllä kerrottu selittänee myös sen, miksi oikeustieteilijöillä on digitalisoituvassa maailmassamme edelleen varsin laajat kotikirjastot. Osa liittyy myös jokaisen bibliofilin taipumukseen tuntea mieltymystä kirjaan myös konkreettisenä fyysisenä esineenä, jolle upeintaan pdf-tiedosto ei voi mitenkään vetää vertoja. Kuka sitä nyt nukahtaisi tiedosto sylissä, eihän sitä voi edes taitella hiirenkorville tai tuntea sen tuoksua nenässään.

⁸ Markku Helin, *Lainoppi ja metafysiikka – tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960* (Suomalainen Lakimiesyhdistys, Vammala, 1988).